

Nr 433

Av fru **Gärde Widemar**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition angående omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen.*

Kungl. Maj:t har i proposition nr 86 framlagt förslag till omläggning av den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen. Omläggningen förutsätter en utbyggnad av de juridiska fakulteternas personalorganisation. 1949 års kommitté för den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen föreslog inrättandet av sammanlagt 9 nya professorer, nämligen 3 i allmän rättslära, 2 i internationell rätt, 1 i finansrätt med finansvetenskap, 1 i civilrätt, särskilt arbetsrätt, 1 i förvaltningsrätt, särskilt socialvårdsrätt, och 1 i kriminologi. Därjämte föreslogs inrättandet av sammanlagt 19 s. k. preceptorstjänster. Universitetskanslern, som fann professorerna i internationell rätt i Uppsala och Lund icke lika nödvändiga för att utbildningen skulle kunna läggas upp på ett ändamålsenligt sätt, tillstyrkte i övrigt inrättandet av de av kommittén föreslagna professorerna. Antalet preceptorer ansåg kanslern kunna reduceras till 13. De av departementschefen tillkallade särskilda utredningsmännen funno de av kanslern tillstyrkta professorerna erforderliga men föreslogo en ökning av antalet precepturer från 13 till 16. I den föreliggande propositionen har emellertid antalet professorer ytterligare begränsats, nämligen till 4, därav 3 i allmän rättslära och 1 i finansrätt med finansvetenskap. Antalet precepturer har begränsats till 14.

Genom de sålunda företagna begränsningarna synes den nya organisationens funktionsduglighet allvarligt äventyras. Den i propositionen föreslagna utökningen av lärarpersonalen måste anses erforderlig redan för att — med det numera stora elevantalet — bedriva undervisningen i hitillsvarande form. Omläggningen av undervisningen avser emellertid även en intensifierad och kvalitativt förstärkt utbildning, och för förverkligandet av denna torde den i propositionen föreslagna lärarorganisationen bli otillräcklig. Utredningsmännens förslag måste här anses representera det minimum, vilket icke kan underskridas om en reell reform skall komma till stånd. Det måste vidare uppmärksammas att de siffror över studenttillströmningen, vilka ligga till grund för förslaget, synas vara beräknade i underkant, särskilt för Stockholms del, och att, i den mån så framdeles visar sig vara fallet, den nya organisationen även av sådan anledning måste komma att svikta.

Nedskärningarna synas väsentligen ha grundats på uppfattningen att endast de föreslagna befattningarna vore oundgängligen nödvändiga för undervisningens behov. En kvalitativt högtstående undervisning av det slag reformen vill åstadkomma kan emellertid icke bedrivas utan samband med eller stöd av forskning. Bl. a. måste tillgång finnas till läroböcker, handböcker, liksom mera ingående bearbetningar av ämnets olika delar. Undervisningen kräver sålunda att lärarna få tillräcklig tid för författandet av sådana framställningar. Särskilt påtagligt är detta behov i sådana speciella discipliner som socialvårdsrätt, arbetsrätt, kriminologi, folkrätt och internationell privaträtt, där visserligen kursundervisningen icke beretts så stor plats men där de på facklitteratur grundade självstudierna måste bli desto mera omfattande. Sådan litteratur är även av stor betydelse för den fortbildning, åt vilken varje jurist även efter avlagd juridisk kandidatexamen måste ägna uppmärksamhet för att bibehålla sina kunskaper och sin yrkesfärdighet. Det vore därför olyckligt icke blott för forskningen utan även för undervisningen, om dessa discipliner såsom biämnena lades till professurer i andra ämnen, där de på grund av sin mera speciella karaktär komma att bli tillbakasatta. Undervisningens behov kan ej bedömas så snävt att dit endast räknas den utmätta kursundervisningen, som leder fram till examen. Universitetens och universitetslärarnas uppgifter inom undervisningen sträcka sig längre än så. Å universitetslärarna ankommer att bevaka framsteg inom sin vetenskap i utlandet, följa med ny litteratur ävensom de allt talrikare utländska facktidskrifterna i sitt ämne samt vidarebefordra det väsentliga härav till den inhemska läsekretsen. Detta blir icke möjligt om så vidsträckta och krävande discipliner som de förenämnda fogas såsom biämnena till professurer i andra lika omfattande ämnen.

I fråga om professuren i internationell rätt i Uppsala kan därjämte erinras om att principbeslut redan fattats om dess inrättande för att, som det hette, förmå nya vetenskapsidkare att specialisera sig på folkrätten och ägna sig däråt. Då numera bl. a. till följd härav kompetent lärarkraft torde stå att få till en professur i internationell rätt i Uppsala, kan ett fullföljande från statsmakternas sida av de gjorda utfästelserna icke gärna längre uppskjutas.

Vid en bedömning av antalet erforderliga juris professurer kan emellertid undervisningens omedelbara behov icke få vara avgörande. Därutöver måste statsmakternas och samhällets allmänna behov av att ha tillgång till kvalificerade vetenskapsmän på viktiga juridiska områden beaktas. Det är av väsentlig betydelse för rättslivet i allmänhet, att det särskilt på områden som stå i centrum för lagstiftning och rättspraxis vid de juridiska fakulteterna finnes företrädare för de ifrågavarande grenarna av rätts-

vetenskapen som kunna ställa sina erfarenheter och sitt vetande till förfogande.

Den i proposition föreslagna organisationens funktionsduglighet hotas redan från början även av andra skäl. De av departementschefen föreslagna beskärningarna ha framför allt gått ut över antalet professurer. Det ökade behovet av lärarkrafter tillgodoses i stället genom s. k. preceptorer.

Införandet av precepturer vid de juridiska fakulteterna i föreslagen omfattning är en nyhet, och man vet ej hur denna reform kommer att verka. Ett av skälen till införandet av ett stort antal dylika precepturer är antagligen att man önskar vidga rekryteringsbasen för professurerna. Med hänsyn till de förhållanden, som råda på arbetsmarknaden för så kvalificerad juridisk arbetskraft, varom här är fråga, måste emellertid allvarligen ifrågasättas, om det skall bli möjligt att besätta dessa nya tjänster med kompetenta krafter. En preceptur kan icke utöva någon större lockelse på de jurister som det här gäller. Den föreslagna organisationen kan komma att snarare verka avskräckande. Förhållandena vid de juridiska fakulteterna äro icke jämförliga med dem vid övriga fakulteter. Kraven för erhållande av docentkompetens vid de juridiska fakulteterna äro numera i allmänhet relativt höga. Någon nämnvärd kompetensskillnad torde icke komma att kunna upprätthållas mellan preceptur och professur i ett ämne. Det kan exempelvis nämnas att vid ledigförklarandet av den enda hitintills besatta juridiska precepturen i landet samtliga anmälda sökande i annat sammanhang förklarats kompetenta till innehav av professur i ämnet. Utsikten för en i och för sig professorskompetent jurist att tillbringa stor del av sin aktiva tid som vetenskapsman i en befattning av så underordnad karaktär, som de föreslagna precepturerna i olika avseenden måste bli, är så föga uppmuntrande att de dugligaste, vilka regelmässigt kunna påräkna anställningar på annat håll, icke komma att välja den vetenskapliga banan eller i varje fall snart övergiva denna. Detta förhållande måste efter hand leda till en kvalitativ försämring inom de juridiska fakulteterna. Även kvantitativt kan rekryteringen befaras bli otillräcklig.

Med de reservationer som ovan anförts kan propositionens förslag till utbyggnad av de juridiska fakulteterna accepteras. Denna utbyggnad kan dock inte anses till fyllest, utan en utökning av organisationen är önskvärd, särskilt i följande punkter.

1) *Professur i civilrätt, särskilt arbetsrätt, i Stockholm*

Departementschefens förslag innebär beträffande ämnet civilrätt vid Stockholms högskola en betänkelig försvagning. Det har före departementsbehandlingen rått enighet om behovet av en ny professur i civilrätt — det centrala ämnet i juristutbildningen — och om förläggningen av denna pro-

fessur till Stockholms högskola, som har det utan jämförelse största antalet juris studerande. Professuren har föreslagits omfatta *civilrätt, särskilt arbetsrätt*, och denna specialisering av den föreslagna professuren har med hänsyn till arbetsrättens växande betydelse i det moderna samhället icke mött någon gensaga. Departementschefen vill emellertid frånga de tidigare förslagen genom att kräva att en av de nuvarande professorerna i civilrätt omvandlas till en specialprofessur med nyss angivna ämnesområde. Det måste dock anses både olyckligt och olämpligt om professorsrepresentationen i det viktigaste ämnet på detta sätt försvagas. Departementschefen menar emellertid att civilrätten blir starkare representerad vid högskolan än för närvarande genom inrättandet av professuren i finansrätt, vilket ämne tidigare formellt belastat en av civilrättsprofessorerna. I realiteten har dock finansrätten sedan länge helt skötts av en biträdande lärare och sålunda icke betungat vederbörande civilrättsprofessor. Den nya professuren i finansrätt påverkar sålunda icke civilrättens ställning. Såsom framgår av redogörelsen i propositionen för den nuvarande lärarorganisationen är en av professorerna i civilrätt, nämligen professuren i försäkringsrätt, som bekostas av fondmedel, en ren forskningsprofessur. Innehavaren av denna kan blott i begränsad utsträckning tagas i anspråk för undervisning och examination. När departementschefen framhåller att fyra professorer i fortsättningen uteslutande företräda ämnet civilrätt ger detta alltså ej en fullständig bild av lärarsituationen. Det måste nämligen framhållas, att av dessa professorer två skola vara specialprofessorer samt att åtminstone den av fondmedel bekostade specialprofessuren ej på vanligt sätt kan utnyttjas för undervisning och examination. Någon förbättring innebär därför ej departementschefens förslag, snarare en viss försvagning av civilrättsprofessorerna. En realistisk bedömning av undervisningsförhållandena ger vid handen att den av departementschefen föreslagna omläggningen av en civilrättsprofessur till att avse civilrätt, särskilt arbetsrätt, med hänsyn till det stora undervisningsbehovet i civilrätt vid Stockholms högskola i praktiken blir en reform på papperet och sålunda ej kommer att leda till någon förändring för arbetsrättens del. Blir det åter fråga om en verklig omläggning av en professur i civilrätt till en specialprofessur i arbetsrätt blir följden en försvagning av civilrätten i allmänhet. Det är synnerligen önskvärt att intetdera av dessa alternativ blir verklighet, och jag föreslår därför, i enlighet med utredningsmännens förslag, nyinrättande vid Stockholms högskola av en professur i civilrätt, särskilt arbetsrätt.

2) *Professuren i offentlig rätt, särskilt socialvårdsrätt, i Stockholm*

Då den rättsvetenskapliga avdelningen i början av seklet tillkom vid

Stockholms högskola, utgjorde antalet professorer vid rikets tre juridiska fakulteter 22. Detta antal har nu stigit till 26, vartill komma de två professorerna i rättsvetenskap vid handelshögskolorna. I propositionen föreslås nu en ytterligare utökning med 4 till sammanlagt 32 juridiska professorer i landet. Om propositionen bifalles oförändrad, innebär detta sålunda att på 50 år antalet rättsvetenskapliga professorer i offentlig rätt oförändrat varit 3 och därvid avses skola förbliva. Den offentliga rätten och särskilt förvaltningsrätten har under detta halva sekel undergått en ofantlig expansion. Sistnämnda ämne kunde ännu vid sekelskiftet karakteriseras som ett slags kommenterad statskalender. Ämnet har nu svällt ut till en mycket omfattande och svåröverskådlig disciplin. En fortsatt utveckling i samma riktning kan förutses. I våra dagar ingripa offentliga rättsregler på ett ofta livsavgörande sätt för ett mycket stort antal medborgare. Huvuddelen av de författningsförslag, till vilka riksdagens ledamöter ha att årligen i sitt lagstiftande arbete taga ställning, faller helt eller till väsentlig del inom den offentliga rättens ram.

Det är med hänsyn till dessa förhållanden naturligt att alla utredningsinstanserna, de sakkunniga, universitetskanslern och utredningsmännen, förordat en utökning av antalet lärostolar i offentlig rätt med en professur i offentlig rätt, särskilt socialvårdsrätt, vid Stockholms högskola. Bl. a. statsrevisorernas påpekanden till årets riksdag om nuvarande brist på överblick över hela det väsentliga rättsområde som socialvårdsrätten utgör har visat att även ur praktisk synpunkt en lärostol i denna disciplin är angelägen. Eljest torde forskningsarbetet på detta stora hittills obeaktade fält knappast komma i gång.

Propositionens förslag att i detta ämne inrätta en preceptur innebär icke någon lösning. Av skäl, som förut anförts, torde icke en tjänst av angivet slag kunna locka någon kvalificerad sökande, i varje fall icke någon som är beredd att kvarstanna längre tid å tjänsten. Skall verkligen det eftersträfvade syftet nås att få fram en grundläggande forskning och undervisning i detta ämne, torde det vara ofrånkomligt att riksdagen med bifall till det av alla de förberedande instanserna omfattade förslaget uttalar sig för inrättandet av en professur i offentlig rätt, särskilt socialvårdsrätt, vid Stockholms högskola, vilket jag sålunda vill förorda.

3) *Lärartjänster i finansrätt*

I de nya studieplanerna är finansrätten avsedd att studera efter civilrätten i slutet av studierna. Vidare har som obligatoriskt ämne upptagits företagsekonomi med särskild inriktning på redovisning och finansiering. Dessa förändringar kunna förväntas möjliggöra, att de finansrättsliga studierna lämna ökade teoretiska och praktiska insikter i ämnet. En för-

utsättning härför är emellertid att tillräckliga lärarkrafter finnas. Vad särskilt angår Stockholms högskola är undervisningsbehovet betydande även vid ett så begränsat antal studerande, som propositionen förutsätter. Prognosen angående studentantalet är påtagligt för låg, men även om denna skulle visa sig vara riktig, är propositionens förslag med allenast en lärare i ämnet helt otillräckligt. Den bärande tanken i utredningsmännens promemoria och i propositionen är att de studerande skola ha möjlighet att påbörja studier i ämnet såväl höst- som vårterminen. Därav följer att en grundläggande teoretisk undervisning måste meddelas varje termin. Därutöver tillkomma vetenskapliga föreläsningar, tillämpningsövningar samt i viss omfattning undervisning för licentiander. Slutligen har avsetts att deklaraationsövningar skola ledas av praktiskt verksamma jurister.

För att detta program skall kunna fullföljas ha utredningsmännen utgått ifrån det antagandet, att jämte den ordinarie läraren en docent alltid skall finnas till hands för grundläggande undervisning, samtidigt som utredningsmännen synas vara av den uppfattningen, att docenter i princip icke skola anlitas för den ordinarie undervisningen utan hålla specialföreläsningar. I sammanhanget må vidare erinras om det allmänna uttalandet av utredningsmännen, "att de fåtaliga docenterna ofta komma att anlitas som vikarier". Denna motsägelsefulla uppläggning är tydligtvis ohållbar. Vad särskilt angår tillgången på praktiker för mera kvalificerad teoretisk undervisning visar erfarenheten, att det icke är möjligt att påräkna att sådana skola finnas villiga att binda sig för mer än några års undervisning. Erinras må vidare om att bristen på kvalificerade skattejurister visat sig mycket påtaglig för lagstiftningsuppdrag, och flera viktiga utredningar ha fått sättas på framtiden i brist på lämpliga utredningsmän. För att erhålla kontinuitet i undervisningen är det nödvändigt att i varje fall den grundläggande teoretiska utbildningen handhaves av akademiska lärare. Praktiskt verksamma jurister erfordras därutöver för undervisning på speciella områden.

En annan icke oviktig omständighet är att intresset för finansrätten ökat väsentligt under senare år och att detta intresse genom att de studerande erhålla erforderliga förkunskaper i företagsekonomi och civilrätt kommer att ytterligare öka. Finansrättens anknytning till dessa ämnen samt även till nationalekonomien gör det i hög grad sannolikt att många studerande komma att välja finansrätten som fördjupningsämne eller att välja ämnen med anknytning till finansrättsliga problem.

Jag anser därför, att två ordinarie lärartjänster erfordras vid Stockholms högskola, detta icke minst med tanke på de betydande allmänna forskningsuppgifter, som föreligga i ämnet. Vikten av att de allmänna principiella frågorna samt de internationella skatteproblemen bearbetas

och belysas behöver knappast ytterligare betonas. För samhällslivet är det av vikt att finansrätten är väl representerad vid de akademiska lärosätena. En möjlig lösning är att en av dessa båda tjänster blir gemensam för Stockholms högskola och handelshögskolan i Stockholm. Jag föreslår därför, att riksdagen förordar inrättandet av ytterligare en ordinarie lärartjänst i finansrätt vid Stockholms högskola och att förhandlingar, om så erfordras, upptagas med handelshögskolan i Stockholm för delning av kostnader för denna tjänst.

Professurer i internationell rätt

Då år 1938 principbeslut fattades om inrättandet av en professur i internationell rätt i Uppsala utvecklade initiativtagaren till beslutet, dåvarande professorn Östen Undén, utförligt skälen för inrättandet av professurer i folkrätt och internationell privat rätt, vartill i detta sammanhang kan hänvisas (prop. 218/1938). Också den förenämnda kommittén, som ansåg att alla åtgärder till främjande av intresset för internationell rätt borde vidtagas, anförde härför vägande argument (SOU 1953: s. 206). De skäl, som 1938 års förslagsställare och kommittén anförde, tala alltså och med tilltagande styrka för inrättandet av professurer i internationell rätt i Uppsala och Lund. Till de anförda skälen ha under de gångna åren fogats nya. De båda inom den internationella rätten fallande ämnesområdena folkrätt och internationell privaträtt äro av växande betydelse, varom här blott några ytterligare antydningar torde vara erforderliga.

Både enskilda personer och inhemska myndigheter ställas i växande grad inför folkrättsliga spörsmål. Antalet internationella organisationer liksom tjänstemannastaberna däri ökas ständigt, vilket kräver personal, som är förtrogen med folkrättsliga frågeställningar. Särskilt Sverige, som traditionellt för en neutralitets- eller alliansfri politik, blir i stor utsträckning anlitat för olika internationella uppdrag, som vi icke kunna undandraga oss. Redan på denna grund ha vi särskilda förpliktelser att hålla en hög standard på undervisningen och forskningen i folkrätt inom landet.

Den internationella privaträtten har i likhet med folkrätten givits ett begränsat utrymme i fråga om kursundervisningen vid de juridiska studierna. Anledningen härtill är måhända den att med blott ett rättssystem inom landets gränser internationellt privaträttsliga frågor icke så ofta behöva uppkomma som i länder där, såsom Förenta staterna, ett flertal olika rättssystem förekomma jämsides med varandra. De pågående integrationsprocesserna i Nordens och Europas näringsliv liksom den allt intensivare samfärdseln mellan länderna måste också för svenska juristers del leda till ett ökat behov av kunskapen om hur konflikter mellan svensk och utländsk rätt skola lösas. Elementära insikter i huru rättsmaskineriet fun-

gerar i de länder, med vilka vi ha de livligaste handelsförbindelserna, komma säkerligen likaså att bli nödvändiga för ett stort antal svenska jurister.

Möjligheter synas nu föreligga att erhålla kompetent lärarkraft för besättandet av en professur i internationell rätt i Uppsala. Kompetenta sökande kunna måhända även påräknas för besättande av en professur i internationell rätt i Lund.

Jag hemställer därför, att professuren i internationell rätt (folkrätt och internationell privaträtt) i Uppsala kommer till stånd från och med budgetåret 1958/59 samt att principbeslut nu fattas angående inrättandet av en professur i internationell rätt (folkrätt och internationell privaträtt) i Lund.

Precepturen i straff- och processrätt i Uppsala och Lund

Ämnena straffrätt och processrätt förbli alltfört omfattande och viktiga ämnen i juris kandidatexamen. Då studietiden för dessa ämnen enligt förslaget är förhållandevis mycket kort, måste det vara desto angelägnare, att även här en effektiv undervisning kan beredas de studerande. I utredningsmännens förslag ha beräknats 277 årliga undervisningstimmar i straffrätt och 238 årliga undervisningstimmar i processrätt i Uppsala och Lund mot 416 respektive 345 timmar i Stockholm. Redan därvid har alltså hänsyn tagits till det beräknade lägre studentantalet i universitetsstäderna. Av den föreslagna undervisningen belöper i dessa städer på den för straff- och processrätt gemensamma precepturen 62 respektive 58 timmar. Då man får utgå från att professorn i ämnet i alla fall med hänsyn till hans skyldighet att jämväl bedriva vetenskaplig forskning icke kan åläggas större undervisningsskyldighet än beräknade 120 timmar och då den ordinarie undervisningen näppeligen synes kunna överlätas på praktiker i större utsträckning än som skett enligt utredningsmännens förslag, skulle den föreslagna precepturens indragning medföra att antalet undervisningstimmar finge sänkas till 215 i straffrätten och 180 i processrätten i Uppsala och Lund. Härtill kommer, att då man för straffrättens vidkommande i Uppsala och Lund inräknat docentundervisning i detta ämne, man måste räkna med att en tillfredsställande undervisning skall kunna bedrivas även med bortfall av dessa timmar. Frånräknas dessa, blir resultatet, om den av utredningsmännen föreslagna lärartjänsten (precepturen) i straff- och processrätt icke inrättas, att undervisningen i dessa ämnen i Uppsala och Lund kommer att omfatta sammanlagt endast 370 timmar mot 755 i Stockholm eller alltså mindre än hälften. Propositionen ger ingen antydning om hur man tänkt sig, att en tillfredsställande undervisning skall kunna upprätthållas trots en så avsevärd nedskärning av det planerade timantalet som synes oundgänglig, därest den föreslagna precepturen icke inrättas.

Departementschefens förslag på denna punkt synes medföra en allvarlig risk för att reformen med avseende på straff- och processrätt i Uppsala och Lund kommer att förfelas. Tilläggas kan även att behovet av vetenskaplig forskning i de nämnda ämnena är så betydande, att detta ensamt motiverar att de i Uppsala och Lund icke företrädas av endast en ordinarie lärare.

Jag hemställer därför, att de av utredningsmännen föreslagna lärartjänsterna (precepturerna) i straff- och processrätt i Uppsala och Lund komma till stånd.

Forskningsdocenturen

Slutligen måste uppmärksamheten fästas därpå, att de av universitetskanslern föreslagna forskningsdocenterna — en vid varje fakultet — icke upptagits i departementschefens förslag. Det torde vara ställt utom tvivel, att dessa tjänster skulle på lång sikt i hög grad gagna den juridiska forskningen och indirekt även undervisningen. Även för rekryteringen av de ordinarie undervisningstjänsterna ter det sig emellertid angeläget, att tidsbegränsningen av de vanliga docenturerna kan kombineras med en möjlighet att vid akademierna bibehålla särskilt förtjänta forskare, som en övergång till forskningsdocentur erbjuder. Härvidlag må ock nämnas att forskningsdocenturerna förutsättas bli besatta endast i särskilt kvalificerade fall och följaktligen icke komma att draga kostnader som motsvara ordinarie tjänster. Jag hemställer därför även, att de av universitetskanslern föreslagna tre forskningsdocenturerna inrättas.

Med stöd av det ovanstående får jag hemställa,

att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 86 måtte besluta företaga de ändringar i de där föreslagna personalorganisationerna m. m. vid de juridiska fakulteterna, som ovan föreslagits, samt att i övrigt beakta vad i det föregående anförts.

Stockholm den 22 mars 1957

Ingrid Gärde Widemar